

Hikem

Karamanođlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesi Dergisi
Journal of Karamanoglu Mehmetbey University Faculty of Islamic Science

Eylöl/September 2023

Cilt/Volume: 1

Sayı/Issue: 1

Hikem

Karamanođlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesi Dergisi
Journal of Karamanoglu Mehmetbey University Faculty of Islamic Science

Yayıncı/Publisher:

Karamanođlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesi

Sahibi/Publisher:

Karamanođlu Mehmetbey Üniversitesi

Baş Editör/Editor-in-Chief:

Dr. Talha FORTACI

Editör/Editor:

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Muaz GÜVEN

Editör Yardımcısı/Co-Editor:

Arş. Gör. Meral GEZEN

Arş. Gör. Ahmet Faruk SİLİFKE

Yayın Kurulu/Editorial Board:

Prof. Dr. İbrahim COŞKUN

Prof. Dr. Muhammet TARAKÇI

Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ

Doç. Dr. Yunus İNANÇ

Dergi Kurulu/Journal Board

Prof. Dr. İbrahim COŞKUN

Doç. Duran Ali YILDIRIM

Doç. Dr. Mesut CAN

Doç. Dr. Mustafa BAŞKONAK

Doç. Dr. Yusuf Erdem GEZGİN

Mizanpaj Editörü

Dr. Nevfel AKYAR

Yazım Editörü

Arş. Gör. Fatma GÜLER

Hikem

Karamanođlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesi Dergisi
Journal of Karamanoglu Mehmetbey University Faculty of Islamic Science

Amaç ve Kapsam

HİKEM, Karamanođlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesi tarafından Mart ve Eylül ayı olmak üzere yılda iki defa yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Dergimiz dinî araştırmalar alanına dair (Sosyal ve Beřeri Bilimler/Din Bilimleri) araştırma makalesi, derleme makale, çeviri makale, kitap kritiği, çeşitli tanıtım yazıları gibi çalışmalarını yayımlamayı amaçlamaktadır. Böylece yayımlanan nitelikli çalışmalar vasıtasıyla literatüre katkı sunulması hedeflenmektedir. Dergimizin yayım dili Türkçe olmakla beraber Arapça, İngilizce gibi diğer dünya dillerinde de yayım yapılmaktadır. Yayımlanmak amacıyla gönderilen makaleler, çift taraflı kör hakemlik sistemine tabi tutulur. Ayrıca özel elektronik bir program marifetiyle söz konusu yazıların daha önce yayımlanmadığı ve intihal içermediği teyit edilir. Dergimize gönderilen makalelerden herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Mart sayısı için makale gönderiminde son tarih 15 Şubat, Eylül sayısı için makale gönderiminde son tarih 15 Ağustos olarak tayin edilmiştir.

HİKEM, Sosyal ve Beřerî Bilimler/Din alanlarında karşılaştırmalı ve disiplinler arası çok yönlü özgün çalışmalarını (İslam, din, etik, bilim, antropoloji, tarih, hukuk, dil bilim, felsefe, psikoloji, sosyoloji, eğitim, edebiyat ve sanat) yayımlamaktadır.

HİKEM, açık erişim olarak Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayımlanan rehberleri ve politikaları dikkate almaktadır. Ön kontrolden geçirilen makaleler, iThenticate yazılımını kullanarak intihal için taranır. İntihal/kendi kendine intihal tespit edilirse yazarlar bilgilendirilir. Editörler, gerekli olması halinde makaleyi değerlendirme ya da üretim sürecinin çeşitli aşamalarında intihal kontrolüne tabi tutabilirler. Yüksek benzerlik oranları, bir makalenin kabul edilmeden önce ve hatta kabul edildikten sonra reddedilmesine neden olabilir. Bu oranın dipnot ve kaynakça hariç %20'dan az olması beklenir.

Etik İlkeler ve Yayın Politikası

HİKEM, bilimsel bilginin tarafsız ve saygın bir şekilde gelişimi ve dağıtımını ilkesini benimser. Bu doğrultuda uygulanan süreçler, yazarların ve yazarları destekleyen kurumların çalışmalarının kalitesine doğrudan yansımaktadır. Hakemli çalışmalar bilimsel yöntemi somutlaştıran ve destekleyen çalışmalardır. Bu noktada sürecin bütün paydaşlarının (yazarlar, yayıncı, hakemler ve editörler) etik ilkelere yönelik standartlara uyması önem taşımaktadır. Hikem yayın etiği kapsamında tüm paydaşların aşağıdaki etik sorumlulukları taşımasını beklenmektedir.

Anket ve Mülakata Dayanan Çalışmalar

HİKEM, bilimsel süreli yayıncılıkta etik güvence oluşturmak amacıyla, Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) "Dergi Editörleri için Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama Rehber İlkeleri" ve "Dergi Yayıncıları için Davranış Kuralları" ilkelerini benimsemektedir. Bu kapsamda dergiye gönderilen çalışmalarda yazarlardan aşağıdaki hususlara uymaları istenmektedir:

1. Etik kurul izni gerektiren, tüm bilim dallarında yapılan araştırmalar için etik kurul onayı alınmalı, bu onay makalenin ilk sayfasında belirtilmeli ve etik onay belgesi makaleyle birlikte dergipark sistemine yüklenmek suretiyle belgelendirilmelidir.

2. Etik kurul izni gerektiren araştırmalarda, izinle ilgili bilgilere (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde, ayrıca makalenin kaynakça kısmından sonra; olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur/onam formunun imzalandığına dair bilgiye makalede yer verilmelidir.

Özel Sayı

Dergimiz Yayın Kurulu'nun talebi üzerine özel sayı yayımlayabilir.

Kör Hakemlik

Değerlendirme Süreci **HİKEM**'e gönderilen makaleler, ez iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik değerlendirmesine tabi tutulur. Hakemlik süreci bilimsel yayımlamanın başarısının merkezinde bulunmaktadır. Hakemlik sürecinin korunması ve iyileştirilmesi taahhüdümüzün bir parçasıdır.

Yayın Politikası

Yayımlanmak üzere dergimize gönderilen makaleler önce editoryal ön incelemeden geçirilir ve derginin yayın politikasına ve yazım ilkelerine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığı kontrol edilir. Daha sonra intihali önlemek için benzerlik taramasına tabi tutulur. Bu aşamalardan sorunsuz olarak geçen makaleler, çift taraflı körleme modelinin kullanıldığı ekran değerlendirmesi sürecine dahil edilir.

1. Yazarlık

- Kaynakça listesi eksiksiz olmalıdır.
- İntihal ve sahte veriye yer verilmemelidir. İntihal taraması neticesinde benzerlik oranı dipnotlar ve kaynakça hariç olmak üzere %20 ve üzeri olan makaleler dergi yayın politikası gereğince doğrudan reddedilir.
- Aynı araştırmanın birden fazla dergide yayımlanmasına teşebbüs edilmemeli, bilim araştırma ve yayın etiğine uymalıdır. Bilim araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler şunlardır:
  - İntihal: Başkalarının fikirlerini, metotlarını, verilerini, uygulamalarını, yazılarını, şekillerini veya eserlerini sahiplerine bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseriymiş gibi sunmak,
  - Sahtecilik: Araştırmaya dayanmayan veriler üretmek, sunulan veya yayımlanan eseri gerçek olmayan verilere dayandırarak düzenlemek veya değiştirmek, bunları rapor etmek veya yayımlamak, yapılmamış bir araştırmayı yapılmış gibi göstermek,
  - Çarpıtma: Araştırma kayıtları ve elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan yöntem, cihaz ve materyalleri kullanılmış gibi göstermek, araştırma hipotezine uygun olmayan verileri değerlendirmeye almamak, ilgili teori veya varsayımlara uydurmak için veriler ve/veya sonuçlarla oynamak, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek,
  - Tekrar yayım: Bir araştırmanın aynı sonuçlarını içeren birden fazla eseri doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak, • Dilimleme: Bir araştırmanın sonuçlarını araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde, uygun olmayan biçimde parçalara ayırarak ve birbirine atıf yapmadan çok sayıda yayın yaparak doçentlik sınavı değerlendirmelerinde ve akademik terfilerde ayrı eserler olarak sunmak,
  - Haksız yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasına dâhil etmek, aktif katkısı olan kişileri yazarlar arasına dâhil etmemek, yazar sıralamasını gereksiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini yayım sırasında veya sonraki baskılarda eserden çıkarmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasına dâhil ettirmek,

- Diğer etik ihlali türleri: Destek alınarak yürütülen araştırmaların yayınlarında destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile onların araştırmadaki katkılarını açık bir biçimde belirtmemek, insan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uymamak, yayınlarında hasta haklarına saygı göstermemek, hakem olarak incelemek üzere görevlendirildiği bir eserde yer alan bilgileri yayımlanmadan önce başkalarıyla paylaşmak, bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânları ve cihazları amaç dışı kullanmak, tamamen dayanaksız, yersiz ve kasıtlı etik ihlali suçlamasında bulunmak (YÖK Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Madde 8).

2. Yazarın Sorumlulukları

- Tüm yazarlar önemli oranda araştırmaya katkıda bulunmalıdır.
- Makaledeki tüm verilerin gerçek ve özgün olduğu beyanı gerekir.
- Tüm yazarlar geri çekmeyi ve hataların düzeltilmesini sağlamak zorundadır.

3. Hakemliklerin Sorumlulukları

- Değerlendirmeler tarafsız olmalıdır.
- Hakemler araştırmayla, yazarlarla ve/veya araştırma fon sağlayıcılar ile çıkar çatışması içerisinde olmamalıdır.
- Hakemler ilgili yayımlanmış ancak atıfta bulunulmamış eserleri belirtmelidirler.
- Kontrol edilmiş makaleler gizli tutulmalıdır.

4. Editöryal Sorumluluklar

- Editörler bir makaleyi kabul etmek ya da reddetmek için tüm sorumluluğa ve yetkiye sahiptir.
- Editörler kabul ettiği ya da reddettiği makaleler ile ilgili çıkar çatışması içerisinde olmamalıdır.
- Sadece alana katkı sağlayacak makaleler kabul edilmelidir.
- Hatalar bulunduğu zaman düzeltmenin yayımlanmasını ya da geri çekilmesini desteklemelidir.
- Hakemlerin ismini saklı tutmalıdır ve intihal/sahte veriye engel olmalıdır.

İçindekiler/Contents

Jenerik / i
Amaç ve Kapsam / ii
Etik İlkeler ve Yayın Politikası (Editorial Policies) / iii
İçindekiler (Contents) / v
Editörden (From the Editor) / vii

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Silsiletu'l-Lisan ve el-Arabiyyetu Beyne Yedeyk Arapça Öğretim Setlerinde Tâbi`lerin Öğretiminin İncelenmesi

Reviewing the Teaching of Successions in Silsiletu'l-Lisan ve al-Arabiyyetu Beyne Yedeyk Arabic Teaching Sets

Öğr. Gör. İsmail Aldemir / 1-15

XVI. Yüzyıla Ait İki Memlûk Cildinin Tezyînî Açısından Değerlendirilmesi

The Evaluation of Two Mamluk Bindings of the XVI. Century in Terms of Enriching

Öğr. Gör. Dr. Betül Şahin / 17-36

Kitab-ı Mukaddes'in Protestanlık Öncesi Almanca Çevirilerine Bir Bakış

A Look at the Pre-Protestant German Translations of the Bible

Dr. Öğr. Üyesi Salih Çinpolat / 37-50

Tercüme Makaleler / Translate Articles

XVII. Yüzyılın Ortalarına Kadar Belh'in Topoğrafyası

The Topography of Balkh Down to the Middle of the Seventeenth Century / Prof. Dr. Zeki Velidi Togan

Doç. Dr. Mesut Can / 51-60

Kur'an Tefsirinde İsrâîliyyât Kullanımına Dair Modern Arapça Çalışmalara Bir Bakış

A Review of Contemporary Arabic Scholarship on the Use of Isrâîliyyât for Interpreting the Qur'an / Kareem Rosshandler

Dr. Nevfel Akyar / 61-77

KUR'AN TEFSİRİNDE İSRAİLİYYÂT KULLANIMINA DAİR MODERN ARAPÇA ÇALIŞMALARA BİR BAKIŞ

A REVIEW OF CONTEMPORARY ARABIC SCHOLARSHIP ON THE USE OF
ISRĀ'ĪLĪYYĀT FOR INTERPRETING THE QUR'AN

Kareem Rosshandler

Project Manager, West Asia-North Africa Institute in Amman, Jordan

Çeviren: Nevfel Akyar

Dr., Bağımsız Araştırmacı

Independent Researcher

nevfelakyar@gmail.com

 0000-0002-2712-7576

Makale Türü <i>Article Type</i>	Tercüme Makale <i>Translate Article</i>
Geliş Tarihi <i>Date of Submission</i>	08.08.2023
Kabul Tarihi <i>Date of Acceptance</i>	23.08.2023
Yayın Tarihi <i>Date of Publication</i>	30.09.2023
Yayın Sezonu <i>Pub Date Season</i>	Eylül <i>September</i>
DOI	
Benzerlik Taraması <i>Plagiarism Checks</i>	Yapıldı – iThenticate <i>Yes – iThenticate</i>
Değerlendirme <i>Peer-Review</i>	Ön İnceleme: Bir İç Hakem (Editörler Kurulu Üyesi - Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Bir Dış Hakem - Çift Taraflı Körleme <i>Single anonymized AInternal (Editor board member) Double anonymized - Two External</i>
Etik Beyan <i>Ethical Statement</i>	Bu makalenin orijinali "A Review of Contemporary Arab Scholarship on the Use of Isrā'īlīāt for Interpreting the Qur'an" adıyla American Journal of Islamic Social Sciences'de yayımlanmıştır. <i>Kareem Rosshandler, "A Review of Contemporary Arab Scholarship on the Use of Isrā'īlīāt for Interpreting the Qur'an", American Journal of Islamic Social Sciences 36/2 (2019), 1-19.</i>
Atıf Bilgisi <i>Citation</i>	Kareem Rosshandler, "Kur'an Tefsirinde İsrailiyyât Kullanımına Dair Modern Arapça Çalışmalara Bir Bakış", çev. Nevfel Akyar, Hikem 1/1 (2023), 61-77.

Giriş

Kutsal bir metin olarak Kur'an, hem Musevilik hem de Hıristiyanlık ile karşılıklı olarak ele alınabilir. On iki kez 'Ehl-i Kitaba' ve altı kez 'İsrailoğullarına' hitap eden metin, bu kutsal metinlerin inananlarıyla doğrudan irtibat kurmaktadır. Ayrıca Eski Ahit ve Yeni Ahit ile paylaşılan yaklaşık yirmi peygamberin hikayelerinin yorumlarından, Kur'an'ın kendi yerini üç toplum arasındaki nihai hakem olarak konumlandığı anlaşılmaktadır. Nitekim metin, "Şüphesiz bu Kur'an, İsrailoğullarına üzerinde ayrılmış düşükleri şeylerin çoğunu açıklıyor." (Neml 27:76) ayetinde de bunu ileri sürmektedir.¹²⁴ Bu tür ayetler, yeni oluşan Müslüman toplum ile Medine'de ve sonraki yıllarda karşılaşacakları gayrimüslimler arasındaki etkileşimlerde biçimlendirici bir role sahiptir.

Müslümanlar kendilerini, Kur'an'da aktarılan peygamberlerden bahseden ama aynı zamanda İslami metinlerde bulunmayan isimler, yerler ve diğer ayrıntılara yer veren Hıristiyan ve Yahudi alimlerle yakın ilişki içinde buldular. Sonuç olarak, geçişkenlik tek yönlü değildi: Bazı ilk Müslümanlar Kur'an'da bahsi geçen peygamberler hakkındaki algılarını aydınlatmak için Kur'an metninin dışına çıkarak Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarından (İsrâîliyyât) faydalandılar. Bu makale, Kur'an'ı tefsir etmek amacıyla İsrâîliyyât kullanımına ilişkin çağdaş Arapça literatürü gözden geçirmektedir. Bunu yaparken, Arapça ile irtibat kurarak İngilizcenin eksikliğini gidermektedir. Yousef Casewit'in belirttiği gibi, Kitab-ı Mukaddes araştırmacıları arasındaki İngilizce ve İbranice akademik alışverişe kıyasla, Kur'an çalışmaları yapan çağdaş akademisyenler arasında Arapça ve İngilizce konusunda çok az alışveriş vardır.¹²⁵ Bu nedenle bu makale, İngiliz araştırmacıları İsrâîliyyât üzerine Arapça yazan bilginler tarafından üretilen bazı önemli eserlerle tanıştırmayı ve bu sahada ilerlemelerine yardımcı olmak için söz konusu bilginleri üç geniş grup altında sınıflandırmayı amaçlamaktadır.

1. Tanımlama

Muhammed ez-Zehabî, İsrâîliyyât'ı geniş anlamda "Kur'an tefsiri üzerindeki Yahudi ve Hıristiyan etkisi (boyama) ve ayrıca tefsirlerin bu toplulukların kültürlerinden etkileniş biçimi (boyanma)" olarak tanımlar.¹²⁶ Etkili bir biçimde Hz. Yakup soyundan geldiğini iddia eden bir kişi yani İsrailoğullarından biri tarafından anlatılan olaylar veya hikayeler olarak tanımlanabilir.¹²⁷ Bu rivayetler genellikle ihtida eden Musevi ve Hıristiyan bilginlerine atfedilir. Tefsir faaliyetleri Müslümanların ilk nesli (sahabe) zamanında başladı.¹²⁸ Zehebî'ye göre bazı sahabeler, Kur'an'ın içeriğinin

¹²⁴ Bu ve diğer ayetlerin çevirilerinde Diyanet İşleri Başkanlığı Meali esas alınmıştır. *Kur'an-ı Kerim Meali* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011).

¹²⁵ 2018 İlkbaharında Chicago Üniversitesi'nde verdiği "Contemporary Arabic Scholarship on the Qur'an" dersinden.

¹²⁶ Muhammed Hüseyin Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn* (Kahire: Mektebat Vehbe, 2000), 111; Âmâl Muhammed Abdurrahmân Rabî, *el-İsrâîliyyât fî Tefsîri't-Taberî Dirâse fi'l-Lüga ve'l-Mesâdiri'l-Arabiyye* (Kahire: The Egyptian Ministry of Religious Endowments, 2001), 25.

¹²⁷ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, 13.

¹²⁸ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, 114.

özellikle de peygamber kıssalarının benzerliği nedeniyle Kitab-ı Mukaddes kaynaklarına doğal olarak meraklıydılar. Sahabe, Kur'an'ın başka bir yerinde olmayan bir kıssayı Kur'an'da açıklamaya çalıştığında, diğer sahabilere danıştı. Kitab-ı Mukaddes kaynaklı hikayeler hakkında bilgi sahibi olan -çoğu Yahudilikten- ihtida edenler dışında, çoğu zaman kimse sorulara cevap vermeye istekli olmaz veya yanıt veremezdi. Zehebî, kaynakların peygamberleri sunma biçimlerindeki temel farkın, Kur'an üslubunun kısalığından (i'câz), İncil'in ise açıklama ve ayrıntıcılığa yönelmesinden ileri geldiğini işaret eder.¹²⁹ İlahî ve dolayısıyla otoriter bir kökene sahip olduklarına dair genel algının da yardımıyla, Kitab-ı Mukaddes kaynaklarının açıklayıcı niteliği, İsrâîliyyât'tan faydalanmak için geniş bir motivasyon sağladı. İsrâîliyyât rivayet eden en önde gelen sahabe, ihtida eden bir Yahudi olan Abdullah bin Selâm'dı (ö. 43/663). Ebû Hüreyre (ö. 57/677), Abdullah bin Amr bin el-Âs (ö. 63/663) ve Abdullah bin Abbas (ö. 68/687) ondan kapsamlı bir şekilde rivayette bulunmuşlardır. İkinci nesil (tâbi'ûn) arasında en öne çıkanlar Yahudilikten dönen Kâ'b al-Ahbâr (ö. 32-5/652-60), Vehb bin Münebbih (ö. 110-14/725-29) ve Hıristiyanlıktan dönen Abdülmelik bin Cüreyc (ö. 150-1/767-8) idi. Toplamda, Hıristiyan kaynaklara göre Yahudilere atfedilen çok daha fazla rivayet vardı.

Bu eski Yahudi ve Hıristiyan alimlere atfedilen rivayetlerin çoğalmasında yoluyla, Kur'an'ın peygamberler hakkındaki temel sunumunu biyografik bilgiler, soylar, coğrafi konumlar ve diğer çeşitli ayrıntılarla donatan geniş bir tefsir türü ortaya çıktı. Bunların çoğu, en kapsamlı anlatıma dayalı tefsir çalışmalarından biri olarak kabul edilen Muhammed bin Cerîr et-Taberî'nin (ö. 310/923) yirminci yüzyılın başında tam bir el yazması olarak yeniden ortaya çıkmasından bu yana oldukça nüfuz sahibi olan *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kurân* adlı eserinde toplanmıştır. Taberî'nin eserine dayanan Ebü'l-Fidâ ibn Kesîr'in (ö. 774/1373) *Tefsîrü'l-Kurâni'l-azîm*'i de İsrâîliyyât'tan yararlanır. Çalışması, Kur'an ayetlerini neredeyse sadece hadis ve diğer rivayetler (âsâr) aracılığıyla açıklamaya çalışmasıyla dikkat çekicidir. Zaman zaman hadis ilimlerine özgü kısaltılmış bir terminoloji kullanmasından İbn Kesîr'in rivayetin zayıf ve kuvvetli derecelerini ayırt edebilen çevreler için yazdığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Taberî'nin tefsiri gibi, İbn Kesîr'in tefsiri de o zamandan beri sıradan Müslümanlar için bir referans kitabı haline gelmiştir. Yetmişlerdeki Arap petrol geliri artışı (oil-boom) ve anlatıya dayalı metinlere odaklanan dini canlanmadan (es-sehve el-islâmiyye) bu yana, *Tefsîrü'l-Kurâni'l-azîm*, sıradan Müslümanlar için en erişilebilir tefsir eseri haline geldi. Bu, büyük ölçüde basılı ve çevrimiçi platformlarda yaygınlaşmasından ve daha sonra büyük yayınevleri tarafından yapılan çevirilerden kaynaklanmaktadır. Bu iki eserin, Kur'an'daki peygamberler hakkındaki ortak Müslüman anlayışları üzerinde sahip olduğu büyük etki nedeniyle, İsrâîliyyât üzerine çağdaş Arap alimler tipik olarak vaka incelemeleri için onları ayrı tutarlar.

¹²⁹ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, 114.

2. Literatür İncelemesi

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren İsrâîliyyât araştırmaları akademik alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. M.J. Kister, İsrâîliyyât'a dayalı rivayetlerin hukuki dayanağını oluşturan belli başlı hadislerin yorumlarını incelemektedir. Klasik Müslüman alimlere atıfta bulunarak, hadisleri destekleyen eleştirel bir İsrâîliyyât metninde bulunan *lâ haraca* maddesinin çelişkili gramer yapılarını ve bunların İslam bilimleri için imalarını ortaya çıkarmaktadır.¹³⁰ Kister, hadislerle ilişkin tefsir kataloğu aracılığıyla, nebevî sözlerin olası gerekçelerine ve bunların sosyal bağlamlarına ilişkin içgörü sağlamaktadır. Hz. Muhammed'in zuhuru ilgili İncil kaynaklarına yönelik bazı klasik Müslüman ön tasvirlerine de ışık tutar. Bu içgörüler, çoğu oldukça temkinli ve doğası gereği dogmatik olmayan klasik Müslüman geleneğinde bulunan İsrâîliyyât'a yönelik tutum yelpazesini ortaya koymaktadır.¹³¹ Roberto Tottoli, İsrâîliyyât'ın teknik bir terim olarak ilk ne zaman icat edildiğini belirlemenin zorluğuna değinmektedir. Ignaz Goldziher'in Ebü'l-Hasen el-Mes'ûdî'nin *Mürûcü'z-Zeheb ve Meâdinü'l-Cevher* adlı eserinde (ö. 345 H/956 MS) terimi kullanan ilk kişi olduğu yönündeki bulgularını teyit etmektedir. Fakat teknik anlamda bu terimi ilk kullananın ve bu tefsir türünün problemleri olduğuna yönelik farkındalık başlatanın Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) olduğundan bahsetmektedir.¹³²

İsmail Albayrak, bazı kussâsların (hikaye anlatıcıların) İsrâîliyyât'ı yaymadaki erken rollerini belirleyerek türün evrimi üzerine Tottoli'nin çalışmasını geliştirmektedir.¹³³ Sadece Hıristiyan ve Yahudi değil, diğer Yakın Doğu kaynaklarının da İsrâîliyyât'ı nasıl etkilediğini tartışarak alana katkıda bulunur. Ayrıca, o zamandan beri John Kaltner ve diğerleri tarafından ele alınan, Kitab-ı Mukaddes'i yorumlamak için Kur'an'ın kullanılmasının mümkün olup olmadığı gibi önemli bir soruyu ortaya atmaktadır.¹³⁴ Yunus Mirza, İsrâîliyyât'a yönelik tavırları dördüncü/onuncu yüzyıldan sekizinci/on dördüncü yüzyıla kadar rivayete dayalı tefsirlerin başlıca gelişmeleri içerisine yerleştirir. Taberî'nin Kitab-ı Mukaddes kaynaklarını liberal kullanımı ile İbn Teymiyye ve İbn Kesîr'in daha ihtiyatlı yaklaşımlarını karşılaştırır ve aradan geçen dört yüz yıl boyunca hadis bilimlerindeki ilerlemeleri İsrâîliyyât şüpheciliğinin önemli bir faktörü olarak gösterir. İbn Teymiyye'nin rolü sahada genellikle göz ardı edilirken, Mirza onun Kur'an tefsirinin İbn Kesîr'in tefsiri üzerindeki önemini ve bunun yanı sıra rivayete dayalı tefsir üzerine uzun vadeli İsrâîliyyât şüpheciliği izlenimini işaret

¹³⁰ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buĥârî*, ed. Muhammed Fuad el-Bakî (Beyrut: Dâr el-Ma'rife, 1960), 6/329.

¹³¹ M. J. Kister, "Haddithu 'an Bani Isra'ila wa-la Haraja: A Study of an Early Tradition", *Israel Oriental Studies* 2 (1972), 215-239.

¹³² Roberto Tottoli, "Origin and Use of the Term Isrâ'iliyyât in Muslim Literature", *Arabica* 46/2 (1999), 193-210.

¹³³ İsmail Albayrak, *Qur'anic Narrative and Isrâ'iliyyât in Western Scholarship and in Classical Exegesis* (Leeds: The University of Leeds, Doktora, 2000), 121-125.

¹³⁴ İsmail Albayrak, "Reading the Bible in the Light of Muslim Sources: From Isrâ'iliyyât to Islâmiyyât", *Islam and Christian-Muslim Relations* 23/2 (2012), 113-127.

etmektedir.¹³⁵ Aralarında tahrif suçlaması veya Reynolds'un "kutsal tahrif" dediği şey gibi İsrâîliyyât çalışmalarının ikincil temaları üzerinde de ilerlemeler kaydedildi. Reynolds, bu genel suçlamayı, terimin önemini somutlaştırmaya yarayan üç türe ayırmaktadır: 'metinsel değiştirme', 'yanlış yorumlama' ve 'sözcükleri bağlamın dışına kaydırma'.¹³⁶

Bu ikincil eserler, klasik kaynakların analizi açısından paha biçilmezdir. Bununla birlikte, genellikle çağdaş Arapça bilimine yönelik önemli referanslar bu eserlerde eksik kalmaktadır (gerçi Mirza'nın çalışması bir istisna olarak öne çıkar ve Albayrak bu tür literatüre atıfta bulunur). Aksi takdirde, bu eserlerde alıntılanan en son Arapça bilgini, yazıları artık hem Arapça hem de İngilizce dil biliminde akademik kaynaktan ziyade birincil kaynak olarak ele alınan Muhammed Reşîd Rızâ'dır (1354/1935). Çalışma alanının İngilizce ve Arapça dil bilgisi alanlarına bu şekilde bölünmesi, gelişimini açıkça sınırlandırmaktadır. Çağdaş Arap ve İngiliz bilim adamları arasındaki akademik alışverişi teşvik etmek, İsrâîliyyât araştırmaları alanını geliştirmenin önemli bir yolu olacaktır.

3. Genel Modeller

Burada incelenen Arapça yazar âlimlerden hiçbiri, şeriat temelinde İsrâîliyyât'a kategorik olarak karşı çıkmamaktadır. Müslüman geleneğinde bunların izin verilebilirliği düşüncesinin asıl nedeni büyük ölçüde *Sahih-i Buhârî*'de bulunan iki sahih hadise dair rivayettir. Bunlardan ilki, "*Benden duyduklarınızı bir âyet dahi olsa başkalarına ulaştırın. İsrailoğullarından haber nakletmenizde bir beis yoktur. Bana kasten yalan isnâd eden cehennemdeki yerini hazırlasın.*"¹³⁷ Bağlamının aksini gerektirebileceği açık bir yasağın yokluğunda, ikinci bir hadis daha da onaylayıcı görünmektedir: Hz. Muhammed'e ehl-i kitaptan bazılarının İbranice Tevrat okuyup, bazı Müslümanlar için onu Arapçaya tercüme edecekleri haberi verildiğinde: "*Ehl-i Kitabı ne tasdik edin, ne de yalanlayın; Allah'a ve O'nun bize indirdiğine inandık deyin...*" tavsiyesinde bulunmuştur.¹³⁸ İsrâîliyyât rivayetlerine yönelik bu hassasiyet, Tevrat ve İncil'in ilahiliğinin orijinalliğini Kur'an'ın teyit etmesi açısından değerlendirilmelidir. Buna göre, bunların kullanımını açıkça reddeden veya yasaklayan kişi, ilahi vahiyden gelenleri reddetme riskiyle karşı karşıyadır.

Her ne kadar İsrâîliyyât rivayet etmenin genel olarak caiz olduğunu ima etse de bu iki hadis yine de bu konuda ihtiyatlı olunmasını tavsiye etmektedir. Bu nedenle, çağdaş araştırmacılar bunun yerine İsrâîliyyât'ın genellikle Kur'an'ın anlaşılmasına yararları veya zararları ekseninde bu rivayetlerin lehinde veya aleyhinde tartışmaktadırlar. İncelenen eserlerden, âlimlerin üç geniş gruba ayrıldığı

¹³⁵ Younus Y. Mirza, "Ishmael as Abraham's Sacrifice: Ibn Taymiyya and Ibn Kathîr on the Intended Victim", *Islam and Christian-Muslim Relations* 24/3 (2013), 277-298.

¹³⁶ Gabriel Said Reynolds, "On the Qur'anic Accusation of Scriptural Falsification (tahrîf) and Christian Anti-Jewish Polemic", *Journal of the American Oriental Society* 130/2 (2010), 189-202.

¹³⁷ el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, 6/329.

¹³⁸ el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, 13/335.

görülmektedir: Rivayetlerde İsrâîliyyât'ın hatalı kullanımına karşı çıkanlar (yani *ılımlılar*); İsrâîliyyât'ın hatalı kullanımlarına karşı çıkan ve aynı zamanda doğru kullanımlarını da en aza indirenler (yani *minimalistler*); ve İsrâîliyyât rivayetlerine tamamen karşı çıkanlar (yani *reddiyeciler*). Bu çalışmada onların temel argümanlarını analiz edeceğiz.

Kur'an ilimleriyle ilgili hemen hemen her modern referans kitabı, İsrâîliyyât'a bir bölüm ayırır. Bu bölümler, Yahudi -ve daha az da olsa Hıristiyan- kaynaklardan gelen binlerce rivayetin kökenlerine ve uygulamalarına odaklanır. İncelenen eserlerin tümü, Tevrat ve İncil'in ilahi orijinalliğini kesin olarak teyit etmektedir. Bununla birlikte çoğu kimse kutsallıklarının kabul edilmesine rağmen, bu kutsal kitapların fiziksel kopyalarının Şifahi Kanun, 'Musevi sayfalar', ayrıca öğütler, pratikler ve diğer kaynaklardan alınan metnin açıklamaları gibi harici kaynaklarla artırıldığını vurgular. Bugün Eski Ahit ve Yeni Ahit olarak bilinen metinler bütün bunlardan oluşmaktadır.¹³⁹ Hemen hemen tüm bilim adamları, Yahudi metinlerinin tahrif edilmesine atıfta bulunmak için Kur'an'dan (genellikle Maide 5:13) alıntı yaparlar. İslam'ın ilk dönemlerinde İsrâîliyyât kaynaklarındaki insan unsurunu hesaba katan alimler, Tevrat'ın ilahî müellifi ile İsrailî rivayetlerin ana kaynak metni olan Eski Ahit arasına bir mesafe koydular. Bu çalışmada incelenen daha kapsamlı eserler, çeşitli görüşleri gerekçelendirmek için ayet ve hadislere atıfta bulunur. Akademisyenler, Sahabenin birçoğunun peygamberlerin kıssaları konusunda mühtedi Yahudi ve Hıristiyanlara danışırken, onların hukuk ve teoloji konularındaki kaynakları konusunda daha seçici davrandıklarını belirtmektedirler.¹⁴⁰

3.1. Orta Grup

Burada incelenen ılımlı grubun eserlerinin çoğu, Kur'an tefsirinin çeşitli alanlarını özetleyen geniş referans eserleridir. İsrâîliyyât'a ayrılmış bölümlerinin uzunluğundan dolayı bunlar, kullanım yerleri ile ilgili çeşitli görüşleri açıklama eğilimindedir ve alimler genellikle kendi görüşlerini sadece imalı olarak belirtirler. Daha çok kabul edilebilir ve kabul edilemez İsrâîliyyât türleri arasındaki farka odaklanma eğilimindedirler. İsrâîliyyât'ın caizliğini destekleyen bölümlerinde, 'ılımlı' alimlerin çalışmaları, daha önce belirtilen iki hadise ek olarak aşağıdaki Kur'an delillerinin kombinasyonlarını zikretme eğilimindedir:

"Eğer sana indirdiğimiz şeyden şüphe içinde isen, senden önce Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyanlara sor. Andolsun ki, sana Rabbinden hak gelmiştir. O hâlde, sakın şüphe edenlerden olma!" (Yunus, 10/94);

"...De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Tevrat'ı getirip okuyun." (Al-i İmran Suresi, 3:93);

"De ki: "Ne dersiniz? Şayet bu, Allah katından ise ve siz onu inkâr etmişseniz, İsrailoğullarından bir şahit de bunun benzerini (Tevrat'ta görerek) şahitlik edip inandığı hâlde, siz yine de büyüklük taslamışsanız (haksızlık etmiş olmaz mısınız?)" (Ahkaf 46:10).

¹³⁹ Jimāl Mahmoud al-Hubi - Isam al-'Abd Zuhd, *al-Tafsîr wa Manhaj al-Mufasssîrûn* (Gazze: Tab'at al-Miqdad, 1999), 86.

¹⁴⁰ Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*, 56.

Eldeki bu son derece güvenilir yazılı kanıtlarla, ılımlı akademisyenler tefsir ile Yahudi ve Hristiyan kaynaklardan gelen rivayetler arasındaki ilişkiyi anlamlandırmaya devam etmektedir. Ancak onların söylemleri, Kur'an'ın Tevrat ve İncil ile ne kastettiğine dair hassas soruyu görmezden gelmektedir. Atıfta bulunulan ayetler, İsrailoğulları'nın okuduğu kutsal kitabın ilahi gerçeği içerdiğini iddia ederken, diğer ayetler onun ilahi biçiminden saptırılmış olabileceğini öne sürmektedir.¹⁴¹ Bu, reddiyeci gruptaki akademisyenler arasında açıkça su yüzüne çıkan bir açmaz olsa da ılımlı grubun burada incelenen çalışmalarında anlamlı bir şekilde ele alınmamıştır.

ılımlı alimler, İsrâiliyyât arasında şekil ve şer'i kabul edilebilirlik derecesi açısından iki şekilde ayırım yapma eğilimindedirler: Mas'ad al-Tayyar (2011) biçimleri açısından İsrâiliyyât'ı analitik olarak dört türe ayırır, soyut bilgileri düzenleyenler (yani bilinmeyen yer ve insan adlarını açıklayanlar); geneli detaylandıranlar (yani bir talihsizliğin veya zarar verici olayın kesin doğasını açıklayanlar); ayeti varsayılan anlamına yönlendirenler (yani soyut bir terime, bir İsrâiliyyât kaynağına dayanarak açıklama getirenler); ve hikaye için nevi şahsına münhasır bir sebep verenler (yani Kur'an'da çok az metinsel temeli olan veya hiç olmayan bir İsrâiliyyât kaynağına dayanan bir sebep ortaya koyanlar).¹⁴² O, bu dört İsrâiliyyât türünü, Kur'an metnini tamamlamaktan onu yabancı bir tefsire boyun eğdirmeye kadar uzanan bir yelpazede, kayan bir teraziye yerleştirir. Kendi başına, al-Tayyar'ın tipolojisi, hangi İsrâiliyyât'ın diğerlerinden daha yapıcı olduğunu gösterebilir, ancak hangi tiplerin caiz olduğunu söylemez (son tipin doğru bir yorum sağlamak için en az umut verici olduğunu ima etmesine rağmen).

Şer'i kabul edilebilirlikleri açısından, Zehebî (1970) İsrâiliyyât hakkında açık bir düstur ortaya koymaktadır. *"Müslümanın kendisine [bu tür kaynaklardan] anlatılanları mutlak manada kabul etmesi, mutlak manada reddetmesi caiz değildir. Bunun yerine ondan Kur'an'a veya peygamberin uygulamasına uygun olanı alınmalıdır, çünkü bu uygunluk, böyle bir İsrâiliyyât'ın tahriften uzak olduğunun kanıtıdır."* Böyle bir metnin de akla uygun olması şartını ekler, çünkü bu onun tahrif edilmediğinin bir başka delilidir.¹⁴³ Bununla birlikte, karakteristik olarak mucizevi veya doğüstü unsurları içeren peygamber kıssaları gibi bir çalışma alanı, akli zor bir kriter haline getirebilir. Bunun yerine Zehebî'nin akılla kastettiği şey, rivayetlerin Müslüman inancının akideleriyle, yani Allah ve O'nun peygamberleri hakkındaki gerekli itikat maddeleriyle çelişip çelişmediğidir. Zehebî'nin bu bağlamda değindiği ciddi bir konu, Allah'ın gökleri ve yeri altı günde yarattığını ve

¹⁴¹ Bkz. Bakara 2:75, Nisa 4:6; Kur'an, tahrîf (çarpıtma) kelimesini İsrail metinleriyle bağlantılı olarak kullansa da, hadislerde alimler tarafından Yahudiler sık sık tebdîl (bir şeye karşılık değiştirme) ve tağyîr (değiştirme) ile de suçlanmaktadır. Bkz. Sahih-i Buhârî, Kitabu'l-İ'tisam-i Bi'l-Kitab-i ve's-Sünne, Kavlu'n-Nebi.

¹⁴² Mas'ad bin Sulaymân bin Nâsir al-Tayyâr, *Tafsîr al-Qur'an bi-l-İsrâiliyyât: Nazrât Taqwîmiyya* (Cidde: Mujallat Ma'had al-Imâm al-Shâtîbî li-l-Dirâsât al-Qur'aniyya, 2011), 51-53.

¹⁴³ Bkz. Muhammed Hüseyin Zehebî, *el-İsrâiliyyât fi't-tefsîr ve'l-ḥadîs* (Kahire: Mektebat Vehbe, 1970), 49; ve ondan alıntı yapılan bir çalışma olarak al-Hubi - al-'Abd Zuhd, *al-Tafsîr wa Manhaj al-Mufasssîrîn*, 87.

ardından lügat anlamıyla yorgunlukla “dinlendiğini” belirten İsrâîliyyât metnidir; Zehebî bunun aksine Kur’an’daki şu ayeti nakleder: “*Andolsun, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları altı günde (altı evrede) yarattık. Bize bir yorgunluk da dokunmadı.*”¹⁴⁴ Ona göre Kur’an’ın açık metniyle bu kadar çelişen bir metin, İsrâîliyyât kullanımının kabul edilemez bir şeklinin açık bir örneğidir. Bu, bir tefsir için güvenilemez bir metin olacaktır. Bir başka önemli sorun da büyük günahları işlemekten korunan peygamberlerle ilgili olarak ortaya çıkar; Ortodoks Müslüman inancına göre günah işleyen bir peygamber mantıksal olarak imkansızdır. Yine de İsrâîliyyât peygamberlerin Kur’an’daki doğru tasvirlerinin aksine, sıklıkla ahlaksız veya uygunsuz eylemleri peygamberlere atfeder. Samuel’in İkinci Kitabında anlatıldığı şekliyle Davut ve Uriya’nın karısının öyküsü bu temelde reddedilecektir. Muhtemel akide ihlalinin daha çözümlenmemiş örneklerinden biri de Hz. Yusuf’un ağabeylerinin peygamberlik statüsüdür. Bu, Kur’an’daki esbât (torunlar) teriminin kime atıfta bulunduğu dair kritik (genellikle gözden kaçan) soruyu oluşturur.¹⁴⁵ Eğer onlar, küçük kardeşlerini terk etmelerine rağmen peygamber olsalardı bu durum, müfessirlerin peygamberlerin (en azından peygamberliğe girmeden önce) büyük günahlar işleme ihtimalini aslında kabul ettiklerini gösterecekti.

Zehebî, İsrâîliyyât’ı üç fikhî kategoride tasnif eder: mübah (Kur’an ve sünnete uydukları için), haram (bu iki kaynak veya akılla çeliştikleri için) ve tarafsız (meskût) (ikisine de uymadıkları için). Zehebî, bu kriterlere ne uygun ne de karşıt olanların hadis metni içinde doğrudan ele alınması gerektiği sonucuna varır: “*Ehl-i Kitabı ne tasdik edin ne de yalanlayın.*” Al-Tayyar ve Zehebî tarafından temsil edildiği şekliyle ılımlı grup, bu nedenle çoğunlukla İsrâîliyyât’ı resmi bir çerçeve içinde düzenlemek ve metinleri arasında skolastik/yasal bir temelde ayırım yapmakla ilgilenir.

3.2. Minimalist Grup

Minimalist bilginler, İsrâîliyyât’ın bazı yönlerden caiz olup olmadığına odaklanmak yerine, Metinlerinde İsrâîliyyât kullanmanın kullanılabilirliğine ve genel faydasına odaklanarak, Zehebî’nin “tarafsız” kategorisini açıklama eğilimindedirler. Onların konumu, Ashâb-ı Kehf ile ilgili olarak anlaşılabilen ayrıntıların peşine düşmenin beyhudeliğini ifade ediyor gibi görünen şu Kur’an ayetiyle desteklenebilir:

“Bazıları bilmedikleri şey hakkında atıp tutarak: “Onlar üç kişidirler, dördüncüleri köpeklerdir” diyecekler. Yine, “Beş kişidirler, altıncuları köpeklerdir” diyecekler. Şöyle de diyecekler: “Yedi kişidirler, sekizincileri köpeklerdir.” De ki: “Onların sayısını Rabbim daha iyi bilir. Zaten onları pek az kimse bilir. O hâlde, onlar hakkında (Kur’an’daki) apaçık tartışma(yı aktarmak)dan başka tartışmaya girme ve bunlar hakkında onlardan hiçbirine bir şey sorma.”¹⁴⁶

Bilim adamlarının makul İsrâîliyyât rivayetlerinin asgari düzeyde kullanılmasını savunmalarının birkaç nedeni vardır, ancak en önemli soru, metinlerin gerçekten

¹⁴⁴ Bkz. Kaf 50:38; Zehebî, *el-İsrâîliyyât fi’l-‘t-tefsîr ve’l-‘hadîs*, 49; al-Hubi - al-‘Abd Zuhd, *al-Tafsîr wa Manhaj al-Mufasssîrîn*, 89.

¹⁴⁵ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. M. Süreyya Şahin, “Esbât”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1995).

¹⁴⁶ Kehf 18:22.

Kur'an'ı anlamak için fayda sağlayıp sağlamadığı sorusu gibi görünüyor. Bu durumda İbn Teymiyye'nin İsrâîliyyât'ın fiilen yanlış olma riskine ek olarak -yukarıdaki Ashâb-ı Kehf ayetinin belirttiği gibi- fayda sağlamadığı için kullanılmasına karşı çıkması örneği dikkate değerdir.¹⁴⁷ İkinci olarak İbn Teymiyye'nin, "bu tür rivayetlerin -Kur'an ve sünnetle çelişme bile- yine de uydurma olabileceği ve dolayısıyla geleneksel Müslüman anlayışının tarihsel olarak doğru kabul ettiği nebevî kıssaları yorumlamaya değmeyeceği (geleneksel olarak, kaynağı şüpheli anlatılar pedagojik ve ruhani amaçlarla kullanılsa da)" düşüncesi oldukça önemlidir. Bu tür doğrulanamayan ayrıntılara örnek olarak, Ashab-ı Kehf'in sayısı, köpeğinin rengi, Hz. Musa kıssasında ölüleri diriltmek için kullanılan ineğin vücut özellikleri, Hz. Hızır'ın öldürdüğü çocuğun adı, İbrahim Peygamber kıssasında dirilen kuşların türü, Hz. Yusuf'un satın alındığı paranın miktarı, Nuh Peygamber'in gemisini inşa etmek için kullandığı ahşabın boyutları ve türü vb. verilebilir. Bununla birlikte Taberî ve İbn Kesîr'inkiler de dahil olmak üzere birçok klasik tefsir kitabı bu tür ayrıntıları veren rivayetlere atıfta bulunmaktadır. Bu ayrıntılar artık peygamberlerin hikayeleri (kısas-ı enbiya) üzerine popüler TV programlarında su yüzüne çıkma eğilimindedir. Sunucular kaynaklar arasında ayırım yapmadıklarında bu ayrıntılar genellikle Kur'an tarafından aktarılan ana hikâye ile karıştırılır. Bu ayrıntıların karışımı daha sonra -Kur'an ve hadise ilişkin kaynağa dayalı bilgi olmaksızın- anlatılardaki İsrâîliyyât unsurlarını ayırt edemeyen sıradan Müslümanların dini anlayışında yer etmektedir.

Minimalist bilginler, İslam bilimlerinin ilerlemesinde İsrâîliyyât'ın rolünü de göz önünde bulundurlar. İsrâîliyyât'ın bu ölçüde nasıl çoğaldığına dikkat çeken Muhammed Badr al-Dîn (2015), konuyu özellikle bunların rivayet bilimleri üzerindeki olumsuz etkileri açısından incelemektedir. Bedir al-Dîn, ilk nesil Müslüman derleyicilerin rivayetleri doğrularken gözlemedikleri katı standartların İsrâîliyyât'a uygulanmadığını ileri sürer. Bu ihmalkarlığın ana sebebinin, ilk Müslümanların, Kâ'b al-Ahbâr, Temîm ed-Dârî, Nûn el-Kelbânî, Vehb b. Münebbih ve İbn Cüreyc gibi seçkin şahsiyetler de dahil olmak üzere, İslam'a geçen Hıristiyan ve Yahudilere körü körüne güvenmesi olduğunu iddia etmektedir. O, Arapların ehl-i kitabın eski ilmî geleneğini bilmesinin sonrakine karşılıksız bir şüphe avantajı sağladığını iddia etmektedir. 'Abd al-Qâdir al-Hussein (2013) de bu iddiayı desteklemektedir.¹⁴⁸ Bu iddianın kökleri, İbn Haldun'un İsrâîliyyât olgusunu sosyolojik faktörlerle açıklayan teorisine dayanmaktadır. İbn Haldun (ö. 808/1406), İsrâîliyyât'ın reddedilemezliğini medeniyetin ve engin bir bilgi geleneğinin mirasçıları olarak görülen Himyerîler (Kâ'b al-Ahbâr ve diğer önemli ravilerin saygı duyduğu) gibi daha bilgili insanlardan öğrenmek isteyen okuma yazma bilmeyen bir çöl kültürü çerçevesinde açıklar.¹⁴⁹ Bu bilgiler ışığında, Badr

¹⁴⁷ Muhammad bin Muhammad Abu Shahba, *l-İsrâîliyyât wa-l-Mawdû'ât fi-l-Tafsîr* (Kahire: Maktabat al-Sunna, 1988), 111.

¹⁴⁸ 'Abd al-Qadir Muhammad al-Hussein, *Tamyîz al-Dakhîl fi Tafsîr al-Qur'ân al-Karîm* (Şam: Jâmi'at Dâmasq, 2013), 341.

¹⁴⁹ Abdurrahmân bin Muhammed İbn Haldûn, *el-Muḳaddime: Tarîh Alamet ibn Haldûn* (Beyrut: Dâr al-Qalam, 1984), 5/439-440.

al-Din ayrıca Arapların okudukları metinlerin Hz. Musa zamanından beri korunduğu inancıyla eski Yahudi alimlerden rivayetler aradıklarını ileri sürmektedir.¹⁵⁰ Daha sonra keşfedeceğimiz gibi bu erken tutum daha kritik bir hale bürünmüştür.

Jimal al-Hubi ve 'Isam Zuhd (2011), İsrâîliyyât zinciri aktarımları (isnat) sorunuyla sonraki nesillere taşındıkları haliyle ilgilenmektedir. Onlar, İslam'dan önce bile Arabistan'da hikâye anlatıcılığının genellikle ravi zincirlerinden bahsetme uygulamasını içerdiğinden bahsetmektedir. En sıradan meseleler için bile aranan bu sorumluluk ölçüsü, hikâye anlatımında bir özgünlük duygusunu besledi. Anlatmak bazen yemin etmeyi ve geçerliliğini doğrulamak için bir tanık göstermeyi de içeriyordu.¹⁵¹ Bu uygulamaların önemi, artık doğru inanç ve uygulamaları bildiren rivayetleri doğrulayacakları için İslam'ın ilk nesillerinde yoğunlaştı. Buna göre alimler, Müslümanların ikinci nesli (el-tâbi'un) boyunca nakil zincirlerini kapsamlı bir şekilde alıntılادılar. Ancak el-Hubi ve Züh'd'e göre üçüncü nesilden itibaren müfessirler bu zincirleri özetlemeye başladılar ve sonuç olarak bazı rivayetler daha sonraki ravilere yanlış atfedildi (gerçi bu nesle ait olan Vekî' bin el-Cerrâh (ö. 197/813) ve Süfyân bin Uyeyne'nin (ö. 198/811) tefsir çalışmaları hala eksiksiz bir isnada sahiptir.). Diğer bilim adamları da ikinci nesilden sonra gelişen ihmalkarlığın Müslümanların Bizans topraklarını fetihlerinden sonra büyük Hıristiyan ve Yahudi mühtedi akınıyla aynı zamana denk geldiğinden bahseder.¹⁵²

Aracı râvîler sorununun ötesinde, diğer minimalist bilginler Yahudi ve Hıristiyan mühtedilerin İsrâîliyyâtlarını yani İbranice ve Aramice metinlerini aldıkları varsayılan orijinal kaynakları tespit etmekle ilgilenmektedir. Bu araştırma düzeyinde bilim adamları bazen alana zengin nüanslar ekleyerek Yahudiler arasındaki meseleleri araştırırlar. Amal al-Rabî'a (2001) bu sayede İsrâîliyyât'ın iki kategorisini ayırt edebilmektedir: Yahudi metinlerinden gelenler ve bu nedenle en azından potansiyel olarak kabul edilebilir olanlar ve Yahudi metinlerinden hiç gelmeyenler (ve dahası akla uymayanlar) ve böylece efsaneler ve mitler (eşaâtır ve hurafât) kategorisine girenler.¹⁵³ Daha sonra Taberî'de bulunan İsrâîliyyât rivayetlerinin izini orijinal Kitab-ı Mukaddes kaynaklarına kadar sürer veya herhangi bir temelden yoksun olanları tespit eder. İbranice ve Aramice kaynaklara bakmayan diğer bilim adamları, Yahudi ve Hıristiyan mühtedilerden gelen her şeyi İsrâîliyyât olarak sınıflandırma eğilimindedir. Rabî' bu kategoride hiçbir hadise dayanmayan (hatta râvinin icadı gibi görünen) rivayetlerin bulunduğunu belirtmekle birlikte genel olarak türe karşı geniş argümanlar yerine İsrâîliyyât ile bağlantılı belirli kişilere yönelik eleştiriler yöneltebilmektedir.

¹⁵⁰ Muhammad Hassan Badr al-Din, *Ishkâliyyât Maḥnūm al-Taurāt fī al-Darāsāt al-İslâmiyya wa Dawruhâ fī Nash'at al-İsrâ'îliyyât al-Mubakkira* (Tunus: Mu'minūn Without Borders, 2015), 2.

¹⁵¹ al-Hubi - al-'Abd Zuhd, *al-Tafsīr wa Manhaj al-Mufasssīrūn*, 90.

¹⁵² Rabî', *el-İsrâ'îliyyât fī Tefsīri't-Taberî*, 68.

¹⁵³ Rabî', *el-İsrâ'îliyyât fī Tefsīri't-Taberî*, 28.

El-Rabî orijinal olarak Medine'deki Yahudi metinlerinin çoğunun zaten Arapça yazıldığını öne sürmektedir. Bu metinlerin Arapçadan başka bir dilde olamayacağını göstermek için -birinde Ömer bin el-Hattâb'ın Yahudi kitaplarından okuduğu- üç hadis aktarır.¹⁵⁴ Tüm örnekleri, Arapça konuşan bir Sahabenin Yahudi bir metni okumasını veya diğerlerine okutmasını içerir. Böyle bir bulgunun sonucu, İsrâîliyyât'ın sahabe için oldukça erişilebilir olduğu ve -Arapça olarak mevcut olmaları nedeniyle- onları rivayet etmek için bir Yahudi veya Hıristiyan mühtedisine ihtiyaç duyulmayacağıdır.¹⁵⁵

Öncelikle nakil sürecine odaklandıkları için, burada adı geçen minimalist araştırmacılar, Kur'an'ı anlamadaki faydalarına ek olarak tefsir ilimlerinin tarihsel bir işlevi olarak İsrâîliyyât'ın rolünü araştırmak için iyi donanımlıdır. Çoğunlukla rivayetlerin menfî etkilerine odaklanan al-Hubi ve Zuhd, İsrâîliyyât ve bu rivayetlerin çektiği ilginin okuyucuların ihtida eden Yahudi ve Hıristiyan alimlere güvensizlik duymalarına, tefsir kitaplarına şüpheyile bakmalarına ve kıssa ahlakını tefekkür etme (tedabbur) eğilimlerini azaltmalarına neden olduğunu belirtmektedirler.¹⁵⁶ El-Rabî'a, Yahudi ve Hıristiyan metinlerinde kök salmış olanla olmayan İsrâîliyyât arasında ayırım yaparak, iki dini geleneğin Haldûn ölçeğindeki buluşmasına son derece kişiselleştirilmiş bir karşı denge sağlayarak, anlatılarında yer alan bireysel failiği vurgulamaktadır. Minimalist grup, kategorik olarak reddetmese de İsrâîliyyât'ı hem tefsir bilimleri hem de genel Müslüman anlayışı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu yönünde görme eğilimindedir.

3.3. Reddiyeci Grup

"Reddiyeci" âlim grubu da kendi konumlarını kanıtlamak için birtakım rivayetleri kullanır. En azından Muhammad Abu Shahba'nın (1988) bahsettiği İsrâîliyyât kullanımına karşı olan bu hadisler, bağlam veya telaffuz edilme sıraları (yani, daha müsamaha gösteren bazı hadislerden önce veya sonra gelip gelmedikleri) ile nitelendirilmez.¹⁵⁷ Bu, onun belirli bir yer ve zamanda Müslümanların ihtiyaçlarına özel bir ilgi göstermekten ziyade onları genel olarak ele aldığına işaret eder:

Ömer bin el-Hattâb, ganimet olarak aldığı ehl-i kitâbın kitaplarını Peygamberimize okurken, Peygamberimiz ona sordu: "Din konusunda kafan mı karıştı ey İbnü'l-Hattâb? Ben İslam'ın temiz mesajıyla gelmedim mi? Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Mûsâ (a.s) diri olsaydı, bana uymaktan başka çaresi olmazdı."¹⁵⁸

"Ehl-i kitâba sormayın -çünkü onlar sizi hidayete erdiremezler, zaten kendileri kendilerini aldatmışken- yalanı doğruluyor veya batılı tasdik ediyorsunuz."¹⁵⁹

¹⁵⁴ Ahmed bin Muhammed Şeybânî, *Musned el-Imâm Ahmed*, ed. Shu'ayb al-Arna'ût (Tunus: Mu'assasa al-Risâla, 2001), 1/349.

¹⁵⁵ Rabî', *el-İsrâîliyyât fi Tefsîri't-Taberî*, 52.

¹⁵⁶ al-Hubi - al-'Abd Zuhd, *al-Tafsîr wa Manhaj al-Mufasssîrîn*, 87.

¹⁵⁷ el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buĥârî*, 6/329, 13/335.

¹⁵⁸ Şeybânî, *Musned el-Imâm Ahmed*, 1/349.

¹⁵⁹ el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buĥârî*, 13/525.

Görüşlerini geniş bir çerçevede gerekçelendiren bu tür âlimler, çeşitli nedenlerle İsrâîliyyât'ı kategorik olarak reddederler. Abu Shahba, Müslümanların artık yanlış olduğunu bildikleri şeylere dayanak göstererek onları reddettiğini savunur. Kur'an'ın en büyük kitap olmaya devam etmesine rağmen, çağdaş zamanlarda, insanın evren hakkındaki bilgisinde (özellikle doğa bilimlerinde) önemli keşifler olduğundan bahseder. Bu nedenle Kur'an'ı anlamak için bu bilimsel buluşlarla açıkça çelişen İsrâîliyyât'ı kullanmak, Kur'an'ın güvenilirliğini zedelemekle sonuçlanır. O, İsrâîliyyât'ın saf bir şekilde anlattıklarına örnek olarak, dünyanın yaşının yedi bin yıl olduğu gibi fikirlerin yanı sıra, yaratılışın başlangıcı, gök gürültüsü, şimşek, güneş tutulması gibi tabiat tecellileri, kuyu suyunun yazın nasıl serin, kışın nasıl sıcak kaldığı ve benzeri olguların açıklamalarını zikretmektedir.¹⁶⁰ Dolayısıyla, Abu Shahba'ya göre İsrâîliyyât dinin imajını, onları öne süren alimleri ve bunların bilimsel keşiflerle bağdaşmazlığını zayıf bir şekilde yansıtır. Bu argüman Zehebî'nin İsrâîliyyât'ın geçerliliğini onun akıl ile çelişmesini dayanak göstererek reddetmesine tekabül eder. Tutarlı bir şekilde uygulanmasa da bu argüman Kur'an'ın İslam öncesi dini inançlardan kaynaklanan hurafe ve varsayımı (zann) ortadan kaldırmak için bir akıl kaynağı olarak geldiği iddiasını desteklemektedir.

Diğer âlimler, Kur'an'ın tutarlılığına engel olduğu gerekçesiyle İsrâîliyyât'ı reddederler. Harun Öğmüş (2007) Türkçe eserinin çok tirajlı bir Arapça çevirisinde cevabı olumsuz olan şu temel soruyu sorar: '*Kur'an'ın tefsirinde İsrâîliyyât'a ihtiyaç var mıdır?*' Bunların kullanımını bir yönden Kur'an'ın taklit edilemezliğinin (i'câz) yani dinleyicilere anlayabilecekleri açık terimlerle hitap etme gereksiniminin bir karmaşıklık olarak çerçevelemektedir. Eğer Kur'an, (peygamberlerin kıssalarının çoğunun vahyedilmiş olduğu anlaşılan) Mekkelilere Yahudilerle yakın temas halinde olmadan önce (İsrâîliyyât'a erişebilecekleri Medine'nin aksine) hitap etseydi, o zaman Mekkeliler Medine safhasından itibaren aktarılan İsrâîliyyât'a ihtiyaç duymadan kıssaları tam olarak anlayabilirlerdi. Öğmüş'e göre bu kıssaların tefsir anlayışını tamamlamak için bir şekilde İsrâîliyyât'a ihtiyaç duyulduğu fikri, kıssaların orijinal sunumlarında eksiklikler olduğunu ileri sürerek i'câzın bütünlüğünü tehlikeye atar. Bu tür bir argüman Kur'an'ı anlamak için İsrâîliyyât'ın faydalarını reddederek değil bunun yerine i'câz doktrini ışığında bunların gereksizliğini tartışarak reddiyeci bir durum ortaya koyması bakımından yenidir.¹⁶¹

Diğer âlimler, Kur'an'ın amacını bulandırma eğilimleri nedeniyle İsrâîliyyât'ı reddederler. Fahd al-Rumi (1983), Muhammed Reşîd Rızâ'nın genel görüşüne odaklanır:

Tefsirde yazılanların birçoğunun okuyucuyu Kur'an'ın yüce hedeflerinden ve semavî hidayetinden alıkoymasına Müslümanın bahtındandır. Ve uzak tutulduğu Kur'an meselelerinden biri de Arapça gramer araştırmasıdır... ve onu bu araştırmadan uzaklaştıran şeylerin çoğu, aşırı rivayetler ve İsrâîliyyât mitlerinin içlerine karıştırılmış olanlardır...

¹⁶⁰ Abu Shahba, *l-İsrâîliyyât wa-l-Mawdû'ât fi-l-Tafsîr*, 5.

¹⁶¹ Harun Öğmüş, "Dirâse menhecîyye havle'l-hâce ile'l-İsrâîliyyât fi tefsîri'l-kıssat'l-Kur'âniyye", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2010), 183-198.

Rızâ daha sonra şunu ekliyor: “ve rivayete dayalı tefsirlerin (el-ma’sûr) çoğu, yalnızca Yahudiler, İranlılar ve Kitap Ehli’nden mühtedi Müslümanlar arasında sapkınlardan (zenâdika) gelen rivayetleri aktarır.”¹⁶² Al-Rumi, Rıza’nın iddiasını kabul eder ve onun ‘Selef metodolojisine’ uygun olduğunu belirtir. Genellikle Müslümanların ilk üç nesli anlamında kullanılan selef, aynı zamanda bu rivayetlerin en üretken toplayıcılarından bazıları olduğundan, Rumi’nin bu terimi, eylemleri ve inançları yalnızca Kur’an ve sünnetle sınırlanan ilk Müslümanlara atıfta bulunan ortak bir sözdizimi olarak kullandığı görülüyor. Ancak -İsrâîliyât öyküsünün ortaya koyduğu gibi- bu ideal gayrimüslim geleneklerin Medine evresinden beri Kur’an tefsiri üzerinde uygulamış olduğu inkâr edilemez etki düzeyiyle bilinçsiz de olsa her zaman karmaşıktır.

Al-Rumi, teorik olarak Rızâ ile kategorik reddiye konusunda hemfikir olsa da böyle bir pozisyonun pratikte savunulamaz olduğunu belirtir. O, Rıza’nın reddiyeci pozisyonu gerektiği gibi sürdürmediğini çünkü bu durumun aslında İsrâîliyât malzemesine dayandıkları gerekçesiyle birkaç yüksek dereceli hadisi küçük düşürmesine yol açtığını savunuyor. O, Buhârî ve Müslim’in son derece güvenilir koleksiyonlarında bazıları yer almasına rağmen, ahir zamanda ortaya çıkacak olan Deccal ile ilgili tüm hadisler hakkında şüphe duyduğu örneğini aktarır. Daha açık bir ifadeyle, Rıza, Kâ’b al-Ahbâr ve Vehb b. Münebbih (Rıza’nın altını çizdiği Fars kökenli bir Yemenli) gibi al-Rumi’nin “güvenilir râvîler” olduğunu savunduğu ilk Müslümanları yermektedir. Daha da sorunlu bir şekilde, Rıza onların Müslüman olarak samimiyetlerinden şüphe uyandırmıştır. Rıza’ya göre, anlatılarına yalnızca Yahudi mitlerini karıştırmakla kalmıyor, aynı zamanda alçakça amaçlar için kendi mitlerini icat ediyorlardı. Bir vakada al-Rumi, Rıza’nın al-Ahbâr hakkında, anlattığı mitler aracılığıyla “Müslümanları dinlerini ve uygulamalarını bozmak için kandırdığını, bu sırada da doğru bir kişi gibi görünmeye çalıştığını...” ifade ettiğini aktarır.¹⁶³ Bu, Rabi’nin, bu İsrâîliyâtların birçoğunun ne Yahudi ne de Hristiyan metinlerinde temeli olmayan icatlar olduğu iddiasına benziyor, ancak Rıza, onları doğrudan hain saiklere atfederek daha da ileri gidiyor.

Reddiyeci grup, iki ana dürtü tarafından yönlendiriliyor gibi görünüyor. Bunlardan ilki Kur’an’ı kendi şartlarına göre tefsir etme dürtüsüdür. Öğmüş’ün i’câzın bir yönü olarak Kur’an’ın iç tutarlılığına başvurması, İsrâîliyât’ı reddetmek için saf bir durum sunar. İkinci ise dürtü daha polemik odaklı görünmektedir. Abu Shahba, Kur’an ve sünnetle çelişmeyen tarafsız bir İsrâîliyât kategorisi kabul etse de bu kategoriye hala tefsir geleneğinden tamamen dışlanmayı hak edecek kadar zararlı görmektedir. Ne de olsa o, İsrâîliyât ve mevzû’at (uydurma rivayetler) konularını bir arada ele alan kitabını şu inançla yazmıştır: “ilki o kadar çok ikincisini içeriyordu ki, İslam ve Peygamber’in mirası için eşit derecede tehlike oluşturmaya başladılar.”¹⁶⁴ Al-Rumi’nin Rıza’nın görüşüne ilişkin açıklaması, İsrâîliyât’ı reddetmenin indirgemeci tehlikelerini anlamak için faydalıdır.

¹⁶² Fahd ‘Abd al-Rahman bin Sulayman al-Rumi, *Manhaj al-Madrassa al-‘Aqli-yya al-Ḥadītha fi-l-Tafsīr* (Riyad: Mu’assasa al-Risāla, 1983), 319.

¹⁶³ al-Rumi, *Manhaj al-Madrassa al-‘Aqli-yya al-Ḥadītha fi-l-Tafsīr*, 322.

¹⁶⁴ Abu Shahba, *l-İsrâ’îliyyât wa-l-Mawdû’ât fi-l-Tafsīr*, 7.

İsrâîliyyât tefsirini tamamen tasfiye etmek mümkün müdür? Zeheb'ın İsrâîliyyât'ı "Kur'an tefsirinin Yahudi ve Hıristiyan rengi" şeklinde yaptığı geniş tanımını hatırlarsak, bu tür bir renklendirme, ihtida eden Yahudi ve Hıristiyanlara atfedilen rivayetlerden tamamen çıkarılabilir mi? Bu râvilerin din değiştirmeden önceki İranlı ve Yahudi geçmişlerine yaptığı vurguda, Rıza'nın İsrâîliyyât hakkındaki kendi algılarının Arap milliyetçiliği tarafından renklendirilmiş olabileceğini öne sürmek mantıksız değildir.

Sonuç: Alanda İlerleyen Çalışmalar

Yukarıda incelenen araştırmaların da ortaya koyduğu gibi İsrâîliyyât'ın Kur'an tefsiri üzerindeki etkisi göz ardı edilemez. Kur'an'ın Hıristiyan ve Yahudi kutsal metin topluluklarıyla meşgul olması ve daha sonra onların taraftarlarının çoğunun yeni oluşan Müslüman topluluğa dahil edilmesiyle hem Müslümanların Hıristiyan ve Yahudi dinlerini nasıl anlayacakları hem de Hıristiyan ve Yahudi kaynaklarının Kur'an'ın Müslüman yorumlarına nasıl yardımcı olacağı açısından iki yönlü bir alışverişin olması kaçınılmazdır.

Akademisyenler bu alışverişi derinlemesine araştırmış olsalar da bazı gerilimler -esasen çözülemez olsalar bile- daha fazla ilgiyi hak ediyor. Bunlar, bilginlerin Peygamber'in zamanına ait Tevrat ve İncil'in ne dereceye kadar ilahi şekillerini koruduğunu düşündükleri şeklindeki ana soruyu içerir. Bu, Peygamber'in bu kutsal metinlerde önceden bildirildiğini gösteren Kur'an pasajları ve onlardan Arapça olarak alıntılanan en az iki hadis ışığında özellikle göze çarpan bir sorudur.¹⁶⁵ Bazı alimler, Peygamber'in zamanında ve yerindeki bu kutsal kitapların henüz ilahi formlarında olduğu görüşünderken diğerleri bu muhafazanın en azından onların Peygamber'i önceden bildiren kısımlarıyla sınırlı olduğu görüşündedir. Bu akademisyenler, kutsal yazıların Peygamber zamanındaki durumundan bağımsız olarak bugün mevcut olan Eski Ahit ve Yeni Ahit'in kesinlikle farklı olduğunu iddia etmektedirler.

Daha fazla ilgiyi hak eden bir başka gerginlik de dildir: Özellikle İbranice olarak kabul edilebilecek kelimelerin kullanıldığı yerlerde... Bu çalışma genellikle nadir Kur'an söz dağarcığı (mufredât-ı garîb el-Kur'ân) alanına girse de, özellikle çevredeki İsrâîliyyât ayrıntılarına nasıl ışık tutabileceği açısından peygamber kıssalarının uygun şekilde yorumlanmasında daha fazla önemi hak ediyor. Örneğin, Fadl al-Samarrai ve Muhamadeen Hilali gibi alimlere göre Sudan ve Eritre'de konuşulan İbranice ve Beja dilinde de bulunan *yamm* (korkunç bir su kütlesi) kelimesi Kur'an'da sekiz kez geçmektedir ve tümü Hz. Musa'nın kıssası ile bağlantılıdır.¹⁶⁶ Kur'an'ın bu kelimeyi özellikle bu hikâyede, özellikle de coğrafya açısından kullanması neyi işaret ediyor olabilir? Bu tür dil araştırmaları, rivayetlerden bağımsız olarak Kur'an anlayışlarını ilerletebilir ve karşılığında bu rivayetlerde bulunan İsrâîliyyât ayrıntılarını reddetmek veya doğrulamak için araç olarak kullanılabilir. Fazlur Rahman'ın *para-history*¹⁶⁷

¹⁶⁵ Bkz. Şeybânî, *Musned el-İmâm Ahmed*, 1/417; ve hadis değerlendirmesi için bkz. Rabî', *el-İsrâîliyyât fî Tefsîri't-Taberî*, 52.

¹⁶⁶ Bakri Abubakr, "The Arabic and Bejawi Word 'Yamm': Did Prophet Musa Upon Whom Be Peace Speak It?", *Sudanese Online* (2011).

¹⁶⁷ Fazlur Rahman, *Islam* (London: Weidenfeld and Nicolson, 1966).

(tarih-dışı) olarak adlandırdığı bu hadisler dışında Kur'an'ın zamanına yakın diğer yetersiz kaynaklarla birlikte söz konusu rivayetler, yanlış atfedilse veya şüpheli bir kaynaktan bulunsa bile araştırmadan geçiştirmek için oldukça değerlidir. Aynı şekilde -ve tefsir metodolojisinin yerleşik önceliklerine uygun olarak- hadislere dönmeden önce Kur'an'ın Kur'an aracılığıyla tefsiri tamamen tüketilmelidir.

Bununla birlikte, bölgesel siyasetten izole bir şekilde gelişen böyle bir bilimsel eğilimi hayal etmek zor olacaktır. Hassan Barari'nin İsrailizm'de gözlemlediği gibi Arap akademisindeki Yahudi ve İbrani araştırmaları, Arapların İsrail'le normalleşmesine karşı olsun ya da olmasın zorunlu olarak siyasi bir çağrışım ifade etmektedir.¹⁶⁸ Filistin üniversitelerinde İsrâiliyyât üzerine orantısız sayıda çok makalenin yazılmış olması bu konunun uzun süredir devam eden çatışmanın bir uzantısı değilse de bir yansıması olarak önemini kanıtlamaktadır. Öte yandan, amatör ama popüler bir Suudi Sami uzmanı olan Lu'ayy al-Sharif'in örneği normalleştirici bir etkinin açıklayıcısı olabilir. Arthur Jeffery'nin Kur'an'ın linguistik teorilerini Arap izleyicilere aktarmasıyla daha iyi bilinmesine rağmen el-Şerif ayrıca Arapları Kur'an peygamberlerinin ana dillerinde konuşulan vahyi takdir etmeye ve bölgenin daha geniş Semitik mirasını keşfetmeye davet ederek İbranice ve Aramice öğrenmeye teşvik etti. Kur'an'ı yorumlamak için Aramice diline başvurmanın yanı sıra Suudi-İsrail yakınlaşmasını amaçlayan katı siyasi konularda İsraililere hitap etmek için İbraniceyi kullandı.¹⁶⁹ Lisani ve dini topluluklar arasında devam eden çatışmalarla eşzamanlı bir akademik alanda saf veya politik olmayan bilgi (Said'in terimlerini ödünç alırsak) yakalanması zor bir arayış olabilir. Çağdaş siyaset her zaman İsrâiliyyât araştırmalarını teşvik ederken akademisyenler bunun bin yıldan uzun bir süre önce ortaya çıkan bir alanda ciddi araştırmaları etkilemesine izin vermemek için uyanık olmalıdır.

İsrâiliyyât araştırmalarını mevcut durumunun ötesine ilerletmek için yani Arapça yazan araştırmacıların Eski Ahit ve Yeni Ahit ile Yahudi ve Hıristiyan kutsal kitap topluluklarının tarihleriyle daha yakından ilgilenmeleri gerekecek. Çalışmada atıfta bulunulan en az bir çalışmanın ortaya koyduğu emsal ile uyumlu olarak bu makale, akademisyenleri İbranice ve Aramice kaynaklarla doğrudan ilişki kurmak için dil kapasitelerini artırmaya çağırılmaktadır. Araştırmacılar yine aynı sonuçlara varırlarsa görüşlerini daha kapsamlı bir şekilde ispatlamış oldukları için çok daha ikna edici olacaklardır. Bilim adamları, analizlerini bu tür bir katılımın getireceği Arapça olmayan materyallerle zenginleştirerek İsrâiliyyât çalışmalarını benzeri görülmemiş yapıcı bir alana ulaştırabilirler.

Kaynakça

Abu Shahba, Muhammad bin Muhammad. *l-İsrâ'iliyyât wa-l-Mawdû'ât fi-l-Tafsîr*. Kahire: Maktabat al-Sunna, 1988.

¹⁶⁸ Hassan A. Barari, *Israelism: Arab Scholarship on Israel, a Critical Assessment* (Reading: Ithaca Press, 2012).

¹⁶⁹ ""K." You Tube", haz. Leya Kanaan.

Abubakr, Bakri. "The Arabic and Bejawi Word 'Yamm': Did Prophet Musa Upon Whom Be Peace Speak It?" *Sudanese Online*. 2011. https://sudaneseonline.com/ar/article_11815.shtml.

Albayrak, İsmail. *Qur'anic Narrative and Israilliyat in Western Scholarship and in Classical Exegesis*. Leeds: The University of Leeds, Doktora, 2000.

Albayrak, İsmail. "Reading the Bible in the Light of Muslim Sources: From Islāīliyyāt to Islāmiyyāt". *Islam and Christian-Muslim Relations* 23/2 (2012), 113-127.

Askalânî, İbn Hacer el-. *Fethu'l-bârî bi-şerhi Şahîhi'l-Buḥârî*. ed. Muhammed Fuad el-Bakî. Beyrut: Dâr el-Ma'rife, 1960.

Badr al-Din, Muhammad Hassan. *Ishkâliyyât Maḥmûm al-Taurât fî al-Darâsât al-Islāmiyya wa Dawruhâ fî Nash'at al-Islāīliyyât al-Mubakkira*. Tunus: Mu'minûn Without Borders, 2015.

Barari, Hassan A. *Israelism: Arab Scholarship on Israel, a Critical Assessment*. Reading: Ithaca Press, 2012.

Fazlur Rahman. *Islam*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1966.

Hubi, Jimâl Mahmud al- - Zuhd, Isam al-'Abd. *al-Tafsîr wa Manhaj al-Mufasssîrûn*. Gazze: Ṭab'at al-Miqdad, 1999.

Hussein, 'Abd al-Qadir Muhammad al-. *Tamyîz al-Dakhîl fî Tafsîr al-Qur'ân al-Karîm*. Şam: Jâmi'at Dâmasq, 2013.

İbn Haldûn, Abdurrahmân bin Muhammed. *el-Muḥaddime: Tarîh Alamet ibn Haldûn*. Beyrut: Dâr al-Qalam, 1984.

Kister, M. J. "Haddithu 'an Bani Isra'ila wa-la Haraja: A Study of an Early Tradition". *Israel Oriental Studies* 2 (1972), 215-239.

Mirza, Younus Y. "Ishmael as Abraham's Sacrifice: Ibn Taymiyya and Ibn Kathîr on the Intended Victim". *Islam and Christian-Muslim Relations* 24/3 (2013), 277-298.

Öğmüş, Harun. "Dirâse menheciyye havle'l-hâce ile'l-isrâīliyyât fî tefsîri'l-kıvası'l-Kur'âniyye". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (2010), 183-198.

Rabî', Âmâl Muhammed Abdurrahmân. *el-İsrâīliyyât fî Tefsîri't-Taberî Dirâse fî'l-Lüga ve'l-Mesâdiri'l-Arabiyye*. Kahire: The Egyptian Ministry of Religious Endowments, 2001.

Reynolds, Gabriel Said. "On the Qur'anic Accusation of Scriptural Falsification (tahrîf) and Christian Anti-Jewish Polemic". *Journal of the American Oriental Society* 130/2 (2010), 189-202.

Rosshandler, Kareem. "Kur'an Tefsirinde İsrailiyyât Kullanımına Dair Modern Arapça Çalışmalara Bir Bakış". çev. Nevfel Akyar. *HİKEM* 1/1 (2023), 12-28.

Rumi, Fahd 'Abd al-Rahman bin Sulayman al-. *Manhaj al-Madrassa al-'Aqliyya al-Ḥadîtha fî'l-Tafsîr*. Riyad: Mu'assasa al-Risâla, 1983.

Şahin, M. Süreyya. "Esbât". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1995. <https://islamansiklopedisi.org.tr/esbat>

Şeybânî, Ahmed bin Muhammed. *Musned el-Imâm Aḥmed*. ed. Shu'ayb al-Arna'ût. Tunus: Mu'assasa al-Risâla, 2001.

Tayyār, Mas'ād bin Sulaymān bin Nāsir al-. *Tafsīr al-Quran bi-l-Isrā'iliyyāt: Nazrāt Taqwīmiyya*. Cidde: Mujallat Ma'had al-Imām al-Shāṭibī li-l-Dirāsāt al-Qurāniyya, 2011.

Togan, Z. V. "The Topography of Balkh Down to The Middle of The Seventeenth Century". *Central Asiatic Journal* 14/4 (1970), 277-288.

Tottoli, Roberto. "Origin and Use of the Term Isrā'iliyyāt in Muslim Literature". *Arabica* 46/2 (1999), 193-210.

Zehebî, Muhammed Hüseyin. *el-İsrâ'iliyyât fi't-tefsîr ve'l-ḥadîs*. Kahire: Mektebat Vehbe, 1970.

Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. Kahire: Mektebat Vehbe, 2000.

"K." You Tube". haz. Leya Kanaan. Yayın Tarihi 2018.
<https://www.youtube.com/watch?v=eAiaW9kA8LI>

Kur'an-ı Kerim Meali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.